

Paweł Borek

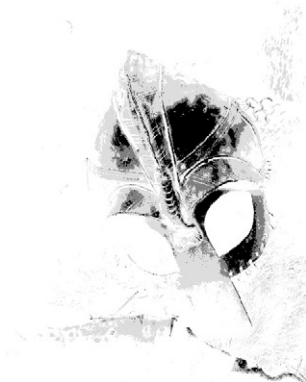
Obchody świąt oraz uroczystości pułkowych i państwowych w garnizonie Siedlce 1918-1939

Radzyński Rocznik Humanistyczny 11, 47-62

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Paweł Borek

(Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej)

Obchody świąt oraz uroczystości pułkowych i państwowych w garnizonie Siedlce 1918-1939

W okresie międzywojennym bardzo ważnym elementem patriotycznego wychowania żołnierza były kontakty wojska ze społeczeństwem. Władze państwowe i wojskowe wychodziły bowiem z założenia, że żołnierz – świadomy powszechnej akceptacji ze strony społeczeństwa – łatwiej będzie znosił trudy i niepowodzenia związane ze służbą, a także szybciej przyswajał sobie odpowiednie postawy obywatelskie. Dowódcy garnizonów zapraszali więc delegacje miejscowej ludności na święta wojskowe i państwowe obchodzone w oddziałach, wręczenia i poświęcenia sztandarów, zabawy czy występy zespołów wojskowych.

Dla samych żołnierzy udział w uroczystościach państwowych, kościelnych czy wojskowych był przede wszystkim wypełnianiem ważnych obowiązków służbowych. W zależności od stopnia i stanowiska występowali oni na nich jako gospodarze lub współgospodarze, delegaci, członkowie asysty honorowej, kierownicy i wykonawcy poszczegól-

nych przedsięwzięć. W świętach państwowych brali udział wszyscy żołnierze, a wojsko występowało w roli współgospodarza uroczystości. W II Rzeczypospolitej najważniejszymi świętami narodowymi były rocznice: uchwalenia Konstytucji 3 maja w 1791 r. oraz odzyskania niepodległości 11 listopada 1918 r. Kolejnymi ważnymi świętami państwowymi były przypadające na 19 marca imieniny Józefa oraz Święto Żołnierza obchodzone corocznie 15 sierpnia.

Święta pułkowe

Najważniejszą uroczystością dla żołnierzy było jednak święto pułku, do którego przygotowania trwały już kilka tygodni wcześniej. Obowiązkiem każdego oficera było uczynić wszystko, aby obchody te wypadły jak najlepiej. Scenariusz przebiegu święta układał dowódca razem z podległym mu korpusem oficerskim, jednak najważniej-

sze punkty programu przez cały okres międzywojenny we wszystkich pułkach były zbliżone. W przeddzień uroczystości wojsko urządzało capstrzyki na ulicach miejscowości garnizonowych, kończące się apelem poległych na placu ćwiczeń. W dniu święta żołnierze brali udział w nabożeństwie celebrowanym przez kapelana garnizonu. Następnie odbywał się przegląd wojsk i uroczysta defilada, a po południu organizowano zawody sportowe, zabawy taneczne, loterie i inne atrakcje. W świętach pułkowych brało udział nie tylko wojsko, ale również mieszkańcy i władze miast, młodzież szkolna, harcerze i liczne organizacje społeczne.

Z okazji rocznic i świąt wiele pułków wydawało własnym sumptem bogato ilustrowane „Jednodniówki”, redagowane przez kadrę oficerską. W publikacjach tych zamieszczano notki biograficzne dowódców, wspomnienia z wojny 1919-1920 i formowania się jednostki, informacje z życia pułku, teksty okolicznościowe, wiersze, piosenki, anegdoty, etc. Publikacje te rozdawano zaproszonym gościom oraz wyróżniającym się żołnierzom¹.

W okresie międzywojennym na terenie garnizonu Siedlce stacjonowały: od września 1922 r. do listopada 1933 r. – 22 pułk piechoty (dalej: pp) oraz II i III dywizjon 9 pułku artylerii ciężkiej (dalej: pac; I dywizjon stacjonował w Brześciu nad Bugiem); od listopada 1933 r. do września 1939 r. – 22 pp, I i II dywizjon 9 pułku artylerii lekkiej (III/9 pap przeszedł z Berezki Kartuskiej do Białej Podlaskiej)², 9 pluton żandarmarii, dowództwo i sztab 9 Dywizji Pie-

choty (dalej: dp)³.

Siedleckie jednostki obchodziły swoje święta co roku w następujących terminach: 22 pp – 12-14 czerwca⁴, 9 pap/pal – 13-14 czerwca⁵, a 9 pac – 8 września (początkowo 29 czerwca)⁶.

Bardzo ważne były także apele poległych, nawiązujące do okresu obrony granic RP, o które walczył żołnierz polski. Miały one wzbudzić wśród żołnierzy miłość do ojczyzny, przywiązanie do tradycji pułku, jak i współtowarzyszy broni. W Siedlcach odbywały się one na placu koszar przy ul. Kilińskiego. Odprawiano wówczas mszę za poległych w kościele garnizonowym⁷.

Jednakże do najbardziej okazałych

³ Ze względu na ograniczenia objętościowe artykułu wymieniam tu tylko najważniejsze jednostki wchodzące w skład poszczególnych garnizonów, pomijając oddziały stacjonujące w nich czasowo.

⁴ 22 pp podczas swego istnienia zmieniał daty swojego święta – początkowo święto pułkowe obchodzone było 16 sierpnia – w rocznicę bitwy pod Borkowem w 1920 r. Natomiast od 15 listopada 1923 r., decyzją Walnego Zgromadzenia Oficerów, pułk swoje święto zaczął obchodzić 12 czerwca, na pamiątkę bitwy pod Rzeczycą – Centralne Archiwum Wojskowe (dalej: CAW), Kolekcja rękopisów, *Historia 22-go pułku piechoty*, s. 47-48.

⁵ 14 czerwca – rocznica powstania pułku.

⁶ Początkowo 9 pac swoje święto pułkowe obchodził 29 czerwca, co było związane z datą powstania I dywizjonu, ponieważ właśnie ten pododdział jako pierwszy otrzymał przydział i numerację do 9 pac. Druga natomiast wersja jako datę święta podaje 8 września, kiedy to doszło do ostatecznego połączenia się wszystkich trzech dywizjonów pod jednym dowództwem i przybycie ich do stałego garnizonu w Siedlcach (8 IX 1922 r.). Niektórzy zmianę tą tłumaczą również tym, że II i III dywizjony miały dłuższą tradycję bojową, niż I/9 pac, i dlatego data powstania tego ostatniego przestała odgrywać najważniejszą rolę w pułkowej tradycji – por. A. Andzaurow, *Zarys historii wojennej 9-go pułku artylerii ciężkiej*, Warszawa 1929, s. 36-37; A. Szczepański, *9 pułk artylerii ciężkiej*, Pruszków 1998, s. 10. Ten ostatni autor optuje za datą 29 czerwca, powołując się jednocześnie na relacje żyjących w latach 90. oficerów 9 pac.

⁷ „Życie Podlasia” nr 15 z 12 VIII 1934 r., s. 1.

¹ Takie wydawnictwo posiadał 22 PP – *Jednodniówka 22 pp 1919-1920*, Wilno 1920.

² 9 pac przeniesiony został do Włodawy.

należały uroczystości przypadające w okrągłe rocznice powstania jednostek lub te, z okazji których miały miejsce szczególnie doniosłe wydarzenia (odsłona pomników, zakup broni lub wyposażenia dla wojska, udział dostojników państwowych i wojskowych, etc.).

22 pp z Siedlec swoje dziesięciolecie obchodził 17 i 18 listopada 1928 r. Odbyło się wówczas m.in. poświęcenie sztandaru Związku Strzeleckiego Obwodu Siedleckiego, a na uroczystości przybyli m.in. wojewoda lubelski Antoni Remiszewski, generałowie Mieczysław Trojanowski, Olgierd Pożerski, Władysław Sikorski oraz ks. bp Władysław Bandurski⁸.

Natomiast w 1936 r. w 9 pal święto pułkowe miało następujący przebieg: 13 czerwca o godz. 15.00 oficerowie z szeregowcami młodszego rocznika przeprowadzili rozmowy o historii pułku, a o 20.30 odbył się uroczysty capstrzyk, połączony z apelem poległych. W uroczystości wzięli udział przedstawiciele rządu, samorządu, wojska i licznie zgromadzona publiczność. Apel rozpoczął się raportem dowódcy pułku i 9 Dywizji Piechoty. Następnie odczytano listę poległych, poczym sygnaliści odegrali „Hasło Wojska Polskiego”, a orkiestra marsza żałobnego. Po wspólnej modlitwie nastąpił przemarsz oddziałów przed żywym obrazem, przedstawiającym jeden z fragmentów walk pułku z czasów wojny. 14 czerwca rozpoczął się pobudką o godz. 5.00, o godz. 9.00 miała miejsce zbiórka pułku przed budynkiem dowództwa. Następnie, po raporcie złożonym dowódcy 9 DP

przez dowódcę 9 pal – ppłk. dypl. Mikołaja Alikówę, o godz. 9.30 ks. kapelan mjr Witold Jeźniowski odprawił mszę polową, po której trąbkę pułkową udekorowano odznakami pamiątkowymi 15, 22 i 35 pp. Następnie odznaki wręczono także ośmiu żołnierzom 9 pal. Po dekoracji odbyła się defilada, którą odebrał dowódca 9 DP gen. Wilhelm Orlik-Rückemann w asyście starosty Stanisława Gulińskiego i byłego dowódcy 9 pal płk Eugeniusza Gałuszczyńskiego. Po defiladzie, o godz. 12.00 rozpoczął się obiad żołnierski, podczas którego wygłoszono przemówienie okolicznościowe i odczytano depeşe gratulacyjne. O godz. 14.00 miał miejsce popis chórów zespołowych oraz gry i zabawy żołnierskie na placu ćwiczeń: skok w dal i wzwyż, rzut granatem, bieg na 100 m, wspinanie się na słup, bieg z zapaloną świecą, bieg w worku, „bieg do narzeczonyj”, walka par na drążkach, wyścig z wiadrem wody konno na oklep. O godz. 22.00 odbyły się dancingi – dla podoficerów w kasynie podoficerskiej, a dla oficerów w Kasynie Garnizonowym⁹. W 22 pp zwołano natomiast w tym czasie zjazd oficerów¹⁰.

Z kolei 12 czerwca 1937 r. w święcie 22 pp wziął udział bp połowy Józef Gawlina, który w kościele garnizonowym poświęcił, ufundowane przez Rodzinę Wojskową, dzwony „Feliks” i „Józef”. Z tej okazji do Siedlec przyjechali starostowie z Międzyrzecza i Radzyna Podlaskiego oraz delegaci z Polesia, ze wsi Osobowicze, gdzie 22 pp budował szkołę (przywieźli oni także dary dla pułku). Również starosta międzyrzecz-

⁸ Archiwum Państwowe w Siedlcach (dalej: APS), Starostwo Powiatowe Siedleckie (dalej: SPS), sygn. 12, k. 66. Miesięczne Sprawozdanie Sytuacyjne Nr 47: 14 XI – 21 XI 1928 r.

⁹ *Święto Pułkowe 9 pal*, „Życie Podlasia” nr 24 z 14 VI 1936 r., s. 2.

¹⁰ *Święto Pułkowe 22 pp*, „Życie Podlasia” nr 24 z 14 VI 1936 r., s. 2.

ki ofiarował od miasta 8 fartuszków na werble 22 pp, natomiast 13 czerwca delegacja samorządu siedleckiego wręczyła dowódcy 9 pal cztery płomienie do trąbek fanfarzystów¹¹.

Rok później (1938) 22 pp obchodził swoje dwudziestolecie. Na uroczystości przybyli m.in.: wicepremier – Eugeniusz Kwiatkowski, zastępca dowódcy Okręgu Korpusu Nr I – gen. Henryk Krok-Paszkowski, i wojewoda lubelski – Jerzy de Tramecourt. Dowódca pułku – płk Feliks Jędrzychowski wręczył wówczas odznaki pułkowe prezydentowi Siedlec – Sławomirowi Łagunie, i Białej Podlaskiej – Antoniemu Walawskiemu. Kolejarze i młodzież szkolna wręczyli pułkowi ufundowane ckmy, a matka chrzestna Aniela Wąsowska – płomienie do sygnałówek. Z kolei prezydent Sł. Łaguna przekazał od ludności: Siedlec – samochód ciężarowy, Radzyna – urządzenia radiowe, Międzyrzecz – płomienie do werbli. Defiladę odebrał gen. H. Krok-Paszkowski oraz dowódca 9 DP gen. W. Orlik-Rückemann. Uroczystości zakończył obiad żołnierski¹². Żołnierze 22 pp nie zapomnieli również o swoich podopiecznych – dzieciach ze wsi Osobowicze w powiecie pińskim. Na dwudziestolecie zaproszonych zostało 50 dzieci, którym wręczono upominki i zorganizowano jednodniową wycieczkę do Warszawy¹³.

¹¹ P. Matusak, A. Winter, *Siedlce 1918-1939*, [w:] *Siedlce 1448-1995*, pr. zb pod red. E. Kospath-Pawłowskiego, Siedlce 1996, s. 95; *Spółczesność siedleckie kocha wojsko*, „Ziemia Siedlecka” nr 17 z 20 VI 1937 r., s. 4-5.

¹² P. Matusak, A. Winter, dz. cyt.

¹³ Centralne Archiwum Wojskowe (dalej: CAW), Akta 22 pp, sygn. I.320.22.2, k. 3, Półroczne sprawozdanie sytuacyjne sporządzone przez 22 pp o stanie moralnym wojska oraz innych zdarzeń wewnętrznych Sił Zbrojnych za czas od 1 IV – 30 IX 1938 r.

Wielkim świętem w historii 9 pal był 17 lipca 1938 r., kiedy to z rąk Generalnego Inspektora Sił Zbrojnych, marszałka Edwarda Śmigłego-Rydza pułk otrzymał swój sztandar. Uroczystość wręczenia sztandaru dla 9 pal miała miejsce w Zamościu, a jej organizatorami byli dowódcy OK II i IX – gen. M. Smorawiński i gen. Franciszek Kleeberg. Odbyla się wówczas msza polowa – celebrowana przez biskupa polowego WP J. Gawlinę, po której dokonano poświęcenia sztandarów. Na zakończenie uroczystości zgromadzone pododdziały, już ze swymi znakami, wzięły udział w defiladzie¹⁴. Uroczyste zaprzysiężenie stanu osobowego pułku na sztandar odbyło się w Siedlcach 31 lipca 1938 r. W uroczystości tej uczestniczył pierwszy dowódca 9 pal – gen. bryg. Józef Plisowski, dowódca 9 DP – gen. bryg. W. Orlik-Rückemann oraz dowódcy pozostałych pułków 9 DP z delegacjami. Podczas uroczystości sztandar pułku udekorowano krzyżem *Virtuti Militari* (przeniesionym z trąbki 9 pal, która otrzymała krzyż w grudniu 1920 r. z rąk marszałka J. Piłsudskiego). W tym miejscu należy dodać, iż sztandar 9 pal ufundowało społeczeństwo podlaskie. Był to wyraźny dowód bardzo dobrych i życzliwych kontaktów wojska ze społeczeństwem Południowego Podlasia.

W garnizonie siedleckim (przy 22 pp) funkcjonował także Dywizyjny Kurs Podchorążych Rezerwy, który poza uroczystościami dla wszystkich żołnierzy, obchodził także święto podchorążych w rocznicę powstania listopadowego, podczas których przyszli

¹⁴ J. Wojciechowski, *Ceremoniał wojskowy*, „Sztandar Ludu” nr 267 z 14-15 XI 1987, s. 8.

podchorążowie składali przysięgę. Np. 29 listopada 1933 r. na uroczystość przysięgi złożył się następujący program: msza św. w kościele garnizonowym i wymarsz do Igań pod pomnik powstańców. Po przybyciu na miejsce oddziałów 22 pp, baterii 9 pal oraz oddziałów Przysposobienia Wojskowego gen. W. Orlik-Rückemann wygłosił przemowę, w której zaakcentował znaczenie przysięgi oraz wszystkich powstań narodowych w odzyskaniu niepodległości, a także wskazał na obowiązki, ciężące na młodych podchorążych wobec ojczyzny. Po złożeniu uroczystej przysięgi podchorążowie złożyli pod pomnikiem wieniec, a orkiestra odegrała hymn narodowy, i „Boże coś Polskę”. Oddziały przedfilowały przed generałem i przedstawicielami władz cywilnych wracając do Siedlec. Po powrocie do koszar, w kinie wojskowym odbył się wspólny obiad żołnierski, urozmaicony zabawnym przedstawieniem „Pogrzeb rekruta”. Podczas obiadu przemówienia wygłaszali: gen. W. Orlik-Rückemann, ppłk dypl. Michalski oraz dowódca Kursu – kpt. Stanisław Allinger. Wieczorem Kurs Podchorążych dał przedstawienie „Kordian”¹⁵. Podobnie uroczystości te wyglądały w innych latach¹⁶.

W garnizonie Siedlce obchodzono również święto dywizyjne 9 DP. Np. 2 lutego 1924 r. dywizja uroczyście obchodziła święto dywizyjne z okazji trzydziestu lat dekoracji chorągwi pułkowych orderem Virtuti Militari. Na uroczystość przybył inspektor piechoty, były dowódca 9 DP – gen. W. Sikorski, oraz

wielu wysokich rangą wojskowych i władze miasta¹⁷.

W Siedlcach do 1933 r. stacjonował również 9 pułk artylerii ciężkiej. Obchody jego święta pułkowego wyglądały podobnie jak w 22 pp – w przeddzień organizowano capstrzyk i apel poległych, natomiast na drugi dzień miały miejsce właściwe uroczystości. Identycznie jak w garnizonie siedleckim swoje święto obchodziły także jednostki garnizonu Łuków¹⁸. Warto dodać, że po odejściu z Łukowa 35 pp oddziały 22 pp, który przejął na terenie tego powiatu prowadzenie Przysposobienia Wojskowego, zaczęły występować obok jednostek garnizonu łukowskiego na defiladach i różnego typu uroczystościach z okazji świąt państwowych.

Stacjonujące w garnizonie Siedlce oddziały utrzymywały bliskie kontakty z pobliskim garnizonem w Białej Podlaskiej, czego jednym z przejawów było wzajemne zapraszanie się na święta. Np. w 1938 r. 34 pp z Białej Podlaskiej zaprosił na obchody swego dwudziestolecia 22 pp. Wśród delegatów 22 pp na święto 34 pp znaleźli się: dowódca 22 pp z adiutantem, mjr dypl. Wawrzekiewicz, chor. Żochowski i st. sierż. Cugowski¹⁹.

Święto Żołnierza

Drugim ważnym świętem żołnierskim było Święto Żołnierza, obchodzo-

¹⁷ P. Matusak, A. Winter, dz. cyt.

¹⁸ Na temat tradycji obchodów świąt w pułkach ułanów Nowogródzkiej Brygady Kawalerii zob.: J. Błasiński, *Z dziejów kawalerii II Rzeczypospolitej. Losy 25 Pułku Ułanów Wielkopolskich*, Warszawa 1999, s. 143-145.

¹⁹ CAW, Akta 22 pp, sygn. I.320.22.1, k. 1, Rozkaz nr 66 z 23.IV.1938 r.

¹⁵ *Święto Szkoły Podchorążych przy 22 pp*, „Nowa Gazeta Podlaska” nr 50 z 10 XII 1933 r., s. 6.

¹⁶ *Święto Podchorążych*, „Życie Podlasia”, nr 32 z 9 XII 1934 r., s. 1.

ne corocznie 15 sierpnia, w rocznicę Bitwy Warszawskiej 1920 r. Do jego obchodów włączano też okoliczną ludność, proponując jej takie atrakcje, jak: koncerty orkiestry wojskowej, przedstawienia teatru wojskowego i wspólną zabawę. Tego dnia w garnizonach dekorowano budynki wojskowe, a w kościołach garnizonowych odprawiano msze²⁰.

Święto Żołnierza obchodzono nie tylko w miastach garnizonowych, ale także w większości miejscowości na Południowym Podlasiu. Np. w 1935 r. z samego tylko powiatu siedleckiego w obchodach wzięły udział 23 miejscowości²¹. W latach 1937-1938 okazałe uroczystości odbyły się m.in. w Łosicach i Niwiskach²². 15 sierpnia 1938 r. miały one następujący przebieg:

Niwiski: od godz. 11.30 do 13.00 – ks. proboszcz z Mokobód – Winerd, odprawił mszę polową, w której wziął udział 22 pp i ludność cywilna. Po nabożeństwie płk F. Jędrychowski wygłosił przemówienie na temat walk pułku w 1920 r. Następnie odbyła się defilada, przyjęta przez dowódcę 22 pp i duchowieństwo. Od 16.00 do 20.00 miała miejsce zabawa taneczna, a po niej wspólne ognisko, przy którym przemówienie wygłosił por. rez. Zieliński na temat Święta Żołnierza i obrony Polski w 1920 r.

Łosice: o godz. 10.30 zbiórka

²⁰ J. Odziemkowski, *Armia i społeczeństwo II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1996, s. 64.

²¹ Archiwum Państwowe w Siedlcach (dalej: APS), Starostwo Powiatowe Siedleckie (dalej: SPS), sygn. 23, k. 119, Miesięczne Sprawozdanie Sytuacyjne Nr 11/35 – z ruchu politycznego polskiego.

²² Tamże, sygn. 27 k. 93, Miesięczne Sprawozdanie Sytuacyjne nr 1-12 za 1937 r.: Mies. Spr. Syt. za m-c sierpień 1937 r.; *Święto Żołnierza w Łosicach*, „Życie Podlasia” nr 34 z 22 VIII 1937 r., s. 2.

„Strzelca”, drużyn harcerskich, kółka rolniczego, Związku Rezerwistów oraz okolicznych straży pożarnych. O 11.00 nabożeństwo celebrowane przez ks. Józefa Fuckiewicza, a po mszy do zebranych przemówił adwokat z Łosic – Piotr Półtorak. O godz. 14.00 organizacje defilowały przed pomnikiem Marszałka J. Piłsudskiego, o 15.00 w remizie strażackiej wyświetlono bezpłatnie film „Fredek uszczęśliwia świat”, po którym odbyła zabawa taneczna, z której cały dochód przekazano miejscowemu Komitetowi Pomocy dla Pogorzalców²³.

Święta państwowe

Jak wyżej wspomniano, podczas obchodów świąt państwowych wojsko występowało w roli współgospodarza, gdyż w tym przypadku główny ciężar organizacji i sprawnego ich przebiegu spadał na władze miejskie i samorządowe. Każde święto rozpoczynały msze święte w kościołach wszystkich wyznań, po których zwykle następowała defilada wojska, policji, straży pożarnej i organizacji społecznych, odbierana przez generała lub najstarszego rangą oficera w garnizonie. Następnie miały miejsce różne odczyty, imprezy, zbiórki, a wieczorem uroczyste akademie i zabawy taneczne.

a) Święto 3 Maja

Obchody 3 Maja 1929 r. w Siedlcach wyglądały następująco: 2 maja capstrzyk

²³ APS, SPS, sygn. 29, k. 44-45, Mies. Spr. Syt. za m-c kwiecień – grudzień 1938 r.: Z ruchu polit. polskiego i mniejszości narodowych; Mies. Spr. Syt. nr 8/38 za m-c sierpień 1938 r.

orkiestry wojskowej 22 pp; 3 maja msza w katedrze, po niej defilada wojska, PW i organizacji społecznych. Następnie w ogrodzie miejskim odbył się koncert orkiestry uczniowskiej gimnazjum im. Hetmana Stanisława Żółkiewskiego, a wieczorem akademia²⁴. Podobnie było rok później (1930) – w przeddzień święta całe miasto udekorowano flagami państwowymi, a o godz. 20.00 odbył się capstrzyk orkiestr. 3 maja rozpoczął się o godz. 7.00 pobudką, o 10.00 w świątyniach wszystkich wyznań odprawiono msze św., a pół godziny później bp Czesław Sokołowski odprawił mszę polową. O godz. 11.30 przeprowadzono defiladę na placu policyjnym, którą przyjmował płk Kazimierz Hozer. Po południu w kilku punktach miasta koncertowały orkiestry²⁵.

Szczególną oprawę miały obchody trzeciomajowe w 1939 r., kiedy społeczeństwo podlaskie mocno odczuwało już napięcie wojenne, zwłaszcza po marcowej mobilizacji 9 Dywizji Piechoty. Już 2 maja całe Siedlce zostały udekorowane w barwy narodowe, a wszystkie sklepy urządziły specjalne wystawy w oknach, na których widniały portrety J. Piłsudskiego, Prezydenta Rzeczypospolitej Ignacego Mościckiego i Naczelnego Wodza E. Śmigłego-Rydza. Wieczorem odbył się capstrzyk orkiestry wojskowej, a do zebranych tłumów przed magistratem przemówił profesor Ignacy Wojewódzki. 3 maja o godz. 10.00 odbyło się uroczyste nabożeństwo w katedrze siedleckiej, które celebrował ks. bp Cz. Sokołowski. Po nabożeństwie odbyła się przed Pomnikiem Niepodległości defilada wojska,

PW, hufców szkolnych, „Sokoła”, plutonu kolejowego PW, hufców młodzieży żeńskiej, harcerzy, oddziałów szkół powszechnych oraz Straży Pożarnej. Podczas defilady przygrywała orkiestra pułkowa pod batutą por. Jarosława Hroudy. Na trybunie defiladę przyjmowali: bp Henryk Przeździecki, w towarzystwie kanclerza Kurii ks. prałata J. Grabowskiego, dowódcy 9 DP pułkownik Józefa Werobeja, starosty S. Gulińskiego, prezydenta Siedlec Sł. Łaguny oraz innych przedstawicieli siedleckich władz cywilnych i wojskowych. W ciągu dnia na ulicach miasta odbyła się zbiórka uliczna na „Dar Narodowy”, urządzona przez Macierz Szkolną. O godz. 20.00 w sali Klubu Miejskiego miała miejsce akademia²⁶.

b) Święto odzyskania Niepodległości

Oprawa obchodów święta 11 Listopada nie odbiegała od innych ważnych uroczystości państwowych, czy wojskowych. W szkołach urządzano odpowiednie poranki i akademie, przedstawienia sceniczne, etc. Miasta przystrajano flagami narodowymi oraz portretami Prezydenta RP, J. Piłsudskiego i marszałka E. Śmigłego-Rydza. Wieczorem – w przeddzień obchodów – odbywały się capstrzyki wojskowe z orkiestrą i pochodniami (czasami także Straży Pożarnej). Następnego dnia wczesnym rankiem trębacze odgrywali hejnał, następnie odprawiano msze w kościołach wszystkich wyznań, po których w eksponowanym miejscu miasta

²⁴ „Placówka” nr 9 z 8 V 1929 r., s. 3.

²⁵ *Święto 3-go Maja w Siedlcach*, „Podlasiak” nr 19 z 11 V 1930 r., s. 2.

²⁶ CAW, Akta 22 pp, sygn. I.320.22.2; *W dniu 3 Maja. Uroczystości w Siedlcach*, „Głos Podlaski” nr 20 z 14 V 1939 r., s. 255; *Obchód 3 Maja w Białej Podl.*, „Głos Społeczny” nr 10 z 8 V 1939 r., s. 12.

odbywała się defilada. Po południu przeprowadzano pogadanki w oddziałach na temat rocznicy odzyskania Niepodległości, a wieczorem odbywały się akademie²⁷.

Mimo, że dzień 11 Listopada podobnie obchodzono każdego roku, to szczególne znaczenie miały rocznice: dziesięcio- i dwudziestolecia odzyskania niepodległości oraz te, podczas których dokonywano poświęceń sztandarów, czy odsłonięć pomników²⁸. Np. w 1930 r. w Siedlcach bp podlaski poświęcił sztandar Siedleckiego Okręgu POW, odsłonięto Pomnik Niepodległości, a ul. Polną przemianowano na ul. 22 pułku piechoty²⁹. Bardzo uroczyście 11 Listopada obchodzono w Siedlcach również 2 lata później. Flagi państwowe powiewały na wszystkich domach, specjalnie przystrojone były też budynki państwowe i samorządowe. O godzinie 18.00 odbył się capstrzyk, a dzień później o godzinie 10.00 ks. infułat Dębiński odprawił nabożeństwo w kościele katedralnym, natomiast przed katedrą mszę połową celebrował ks.

²⁷ CAW, Akta 9 pał, sygn. I.322.9.5, Dodatek do rozkazu dziennego nr 248 z 10 XI 1927 r.; APS, SPS, sygn. 9, k. 42, Mies. Spr. Syt. za okres styczeń-grudzień 1926 r.: Sprawozdanie Sytuacyjne za m. listopad 1926 r.; tamże, Tygodniowe Sprawozdania Sytuacyjne nr 1-32 [2 V – 31 XII], Spr. Syt. nr 26: 9 IX – 16 XI 1927 r., sygn. 11, k. 87; tamże, sygn. 12, k. 61, Tygodniowe sprawozdania sytuacyjne. 9 II 1927 – 26 XII 1928, Sprawozdanie sytuacyjne nr 44, 24 X – 31 X 1928 r.: tamże, k. 125, Mies. Spr. Syt. Nr 11/37 za m-c listopad 1937 r.; tamże, sygn. 23, k. 134-135, Mies. Spr. Syt. Nr 1-12 za 1935 r.: Mies. Spr. Syt. nr 11/35 – z ruchu polit. polskiego; *Rocznica 11 listopada*, „Głos Społeczny” nr 23 z 1 XII 1936 r., s. 4; *Z dnia 11 Listopada*, „Głos Społeczny” nr 22 z 15 XI 1937 r., s. 4; *Święto Niepodległości*, „Życie Podlasia” nr 45 z 8 XI 1936 r., s. 2.

²⁸ *Na dwudziestolecie*, „Głos Podlaski” nr 47 z 20 XI 1938 r., s. 570.

²⁹ *Dzień 11 listopada w Siedlcach*, „Gazeta Podlaska” nr 29 z 15 XI 1930 r., s. 2.

Kowalczyk. Po nabożeństwie odbyła się defilada wojska, PW, młodzieży szkolnej i stowarzyszeń społecznych przed Pomnikiem Niepodległości, którą przyjmował dowódca 9 DP oraz starosta S. Guliński. O godz. 17.00 odbyła się akademie w Domu Ludowym zorganizowana przez Związek Strzelecki przy współudziale Stowarzyszenia Młodzieży „Orle” i Instytutu Oświaty Kultury im. S. Żeromskiego. Wieczorem w Klubie Miejskim odbyła się uroczysta akademie urządzona staraniem Związku Pracy Obywatelskiej Kobiet. Rozpoczęto ją hymnem państwowym wykonanym przez orkiestrę 9 pac, która następnie odegrała m.in.: „Poloneza Kurpińskiego”, „Mazura” z opery „Halka” Moniuszki, uwerturę A. Thomasa – „Raymond”, a na koniec pieśni legionowe³⁰. 3 lata później, z okazji 15. rocznicy odzyskania niepodległości, odsłonięto w Siedlcach tablicę ulicy 11 Listopada³¹.

Z okazji dwudziestolecia odzyskania niepodległości w 1938 r. Siedlce świętowały od 10 listopada aż do 4 grudnia. M.in. 11 listopada w Domu Żołnierza odbyło się widowisko historyczne pt.: „Nieśmiertelny duch narodu” w wykonaniu zespołu elewów DKPR, a w Sali Dyrekcji Lasów Państwowych akademie zorganizowana przez Rodzinę Leśnika. 20 listopada – po mszy w kościele św. Stanisława – placowi przed Pałacem Ogińskich nadano nazwę „Plac Peowiaków” oraz otwarto kąpielisko przy Ośrodku Zdrowia PCK. 27 listopada poświęcono nową szkołę przy ul. Mireckiego oraz nadano nazwę dla sa-

³⁰ „Nowa Gazeta Podlaska” nr 47 z 20 XI 1932 r., s. 5.

³¹ APS, SPS, sygn. 17, k. 100, Mies. Spr. Syt. nr 11 Cz. I od 1 do 31 XI 1933 r.

molotu RWD-17, ufundowanego przez społeczeństwo siedleckie, który przekazano do Wojskowej Szkoły Pilotów w Świdniku. 4 grudnia poświęcono natomiast wozy pogotowia Straży Miejskiej oraz otwarto Stację Pomp Wodociągu Miejskiego³².

c) Imieniny Józefa Piłsudskiego

Wielkim świętem Wojska Polskiego były także imieniny Józefa Piłsudskiego. Od początku niepodległości, z wyjątkiem lat 1924-1926, miały one jednakowy przebieg we wszystkich garnizonach. W przeddzień odświętnie dekorowano koszary, przeprowadzano uroczysty capstrzyk ulicami miasta, organizowano akademie, pogadanki i spektakle, głównie amatorskich zespołów teatralnych. 19 marca, w dniu św. Józefa, rano odbywała się uroczysta msza święta. Następnie na najbardziej eksponowanym miejscu w mieście defiladę odbierał generał lub najstarszy rangą oficer. Następnie władze cywilne i wojskowe przyjmowały życzenia dla solenizanta od organizacji, stowarzyszeń społecznych, zakładów pracy, szkół i osób prywatnych. Po południu odbywały się akademie, zawody sportowe, rauty, występy orkiestr i chórów żołnierskich. Śpiewano pieśni i deklamowano wiersze sławiące czyny i życie J. Piłsudskiego³³. Z największym

rozmachem imieniny J. Piłsudskiego organizowano na Kresach Wschodnich, najskromniej zaś na zachodzie Polski.

Przykładowo w 1932 r. w Siedlcach imieniny Józefa Piłsudskiego uczczono następująco: w dniu poprzedzającym imieniny wszystkie domy udekorowano flagami, a na gmachach publicznych zawieszono portrety solenizanta. Wieczorem na ulicach miasta odbył się capstrzyk wojskowy kompanii 22 pp z orkiestrą i pochodniami oraz akademie w Domu Ludowym. 19 marca uroczyste nabożeństwo dziękczynne celebrował ksiądz infułat Dębiński, w asyście liczego duchowieństwa. Po mszy, pod pomnikiem Marszałka przedstawiciele władz i wojska przyjęli defiladę garnizonu i organizacji społecznych³⁴. Po powrocie do koszar ppłk Czerny z 9 pac wręczył odznakę pułkową dowódcy 22 pp – gen. F. Sikorskiemu, następnie zaś oficerowie garnizonu oraz zaproszeni goście zjedli obiad w kasynie oficerskim, który: „wśród niemilkających toastów na cześć Pana Marszałka, Pana Prezydenta i Rzeczypospolitej przy wesoleym świątecznym nastroju [...] przeciągnął się dość długo, pozostawiając zebranych oficerom miłe wspomnienia”³⁵. Wieczorem uroczystą akademię zorganizowano także w Klubie Miejskim.

³² „Ziemia Siedlecka” nr 28 z 10 XI 1938 r., s. 2.

³³ CAW, Akta 9 pal, sygn. I.322.9.5, Rozkaz dzienny nr 61 z 16.III.1927 r.; APS, SPS, sygn. 10, k. 6-7, Miejskie sprawozdania sytuacyjne za okres I-IV 1927 r.: Sprawozdanie sytuacyjne za m. marzec 1927 r.; tamże, sygn. 12, k. 21, Tygodniowe sprawozdania sytuacyjne. 9 II 1927-26 XII 1928: Sprawozdanie sytuacyjne nr 12: 14 III – 21 III 1928 r.; tamże, sygn. 13, k. 36, Sprawozdania Sytuacyjne Tygodniowe nr 1-52; 4

I – 26 XII 1928: Sprawozdanie Syt. nr 12. 14 III – 21 III 1928; „Placówka” nr 2 z 17 III 1929 r., s. 7; „Życie Podlasia” nr 12 z 24 III 1935 r., s. 2; *Imieniny Marszałka Polski w Siedlcach*, „Nowa Gazeta Podlaska” nr 12 z 25 III 1934 r., s. 1.

³⁴ *Wrażenia z Obchodu Imienin Marszałka Józefa Piłsudskiego w Siedlcach*, „Nowa Gazeta Podlaska” nr 13 z 27 III 1932 r., s. 3.

³⁵ *Obchód Imienin Marszałka Józefa Piłsudskiego w 9 p.a.c. w Siedlcach*, „Nowa Gazeta Podlaska” nr 18 z 1 V 1932 r., s. 3.

Rok później (1933) uroczystości rozpoczęto już 17 marca. Staraniem uczennic gimnazjum Królowej Jadwigi i uczniów Seminarium Nauczycielskiego im. Marszałka Józefa Piłsudskiego, w sali Klubu Miejskiego odegrano sztukę w trzech aktach „Więzień z Magdeburga”. 18 marca w kościołach św. Stanisława i katedralnym odbyły się msze św. dla młodzieży szkół średnich i powszechnych, a od 12.00 akademie w Klubie Miejskim. Wieczorem zaś odbył się capstrzyk DKPR 22 pp z orkiestrą. Uroczystości niedzielne (19 marca 1933 r.) rozpoczęły się o godz. 11.00 nabożeństwem w Kościele Garnizonowym dla wojska, a w Kościele Katedralnym dla społeczeństwa. Po nich organizacje wojskowe ze sztandarami pomaszerowały pod Pomnik Niepodległości, gdzie o godz. 13.00 odbyła się defilada przyjmowana przez dowódcę garnizonu gen. W. Orlik-Rückemanna w imieniu władz wojskowych i starostę siedleckiego S. Gulińskiego w imieniu władz cywilnych³⁶. Uroczyste obchody urządzono we wszystkich większych ośrodkach powiatu, gdzie niegdzie połączone one były z protestami przeciwko zakusom niemieckim na polskie ziemie i Pomorze (Łosice, Wiśniew)³⁷.

Inne uroczystości obchodzone przez żołnierzy garnizonów podlaskich

Poza świętami pułkowymi i państwowymi żołnierze garnizonu Siedlce uczestniczyli również w uroczystościach specjalnych. Do takich z pew-

nością należały uroczystości żałobne z powodu śmierci Józefa Piłsudskiego w maju 1935 r. 13 maja w Siedlcach odbyły się msze żałobne za zmarłego w świątyniach wszystkich wyznań. O 18.30 DKPR z orkiestrą wyruszył na capstrzyk, gdzie o 20.44 na placu koszarowym zapalono stos, po czym nastąpiły 3 minuty ciszy (cisza obowiązywała w całym państwie). Po zakończeniu ciszy dowódca 22 pp odczytał fragmenty z pism J. Piłsudskiego, po czym odśpiewano modlitwę wieczorną³⁸. Dzień później reprezentanci miejscowego społeczeństwa wyłonili Siedlecki Komitet Obywatelski Uczczenia Pamięci Józefa Piłsudskiego, na którego czele stanęli: dyrektor Lasów Państwowych – Wacław Rogiński, starosta S. Guliński, gen. W. Orlik-Rückemann, prezydent Śl. Łaguna. Komitet ustalił program uroczystości na 2 dni (14 maja i 15 maja)³⁹. 14 maja 1935 r. władze miasta, wojsko i młodzież zgromadzili się przed Pomnikiem J. Piłsudskiego, gdzie przy dźwiękach dzwonów przewiązano sztandary kirem, odczytano orędzie prezydenta, wiceprezydent miasta S. Zdanowski wygłosił przemówienie, a orkiestra 22 pp odegrała Marsza Żałobnego Chopina. 15 maja odprawiono nabożeństwo żałobne. Sześciotygodniowa żałoba narodowa trwała do 23 czerwca 1935 r. Jej wyrazem było noszenie przez pracowników państwowych, samorządowych i młodzież szkolną żałobnych opasek⁴⁰.

Z kolei 3 lata później – 15 maja 1938 r. – we wsi Rzewuski-Zawady odsłonięto głaz pamiątkowy oraz poświęcono

³⁶ *Przebieg uroczystości imieninowych w Siedlcach*, „Nowa Gazeta Podlaska” nr 13 z 26 III 1933 r., s. 2-3.

³⁷ *Uroczystości imieninowe w powiecie*, „Nowa Gazeta Podlaska” nr 13 z 26 III 1933 r., s. 3.

³⁸ CAW, Akta 22 pp, sygn. I.320.22.2, Rozkaz do uroczystości 12 V 1935 r.

³⁹ *Uroczystości żałobne w Siedlcach*, „Życie Podlasia” nr 20 z 19 V 1935 r., s. 2.

⁴⁰ P. Matusak, A. Winter, dz. cyt., s. 109.

kopiec wzniesiony ku czci J. Piłsudskiego. W uroczystości udział wzięli m.in.: prezydent RP I. Mościcki, wojewoda lubelski A. J. de Tramecourt, gen. B. Jartelnicki, gen. W. Orlik-Rückemann oraz bp Cz. Sokołowski. Po mszy prezydent Mościcki dokonał odsłonięcia pomnika, a bp Sokołowski poświęcił kopiec. Następnie prezydent udekorował zasłużonych przy budowie kopca Krzyżami Zasługi, przyjął defiladę wojska, ZS, i organizacji społecznych. W drodze powrotnej I. Mościcki zjadł obiad w kasynie garnizonowym 22 pp, po czym odjechał do Warszawy⁴¹.

Po śmierci Józefa Piłsudskiego zaczęto obchodzić w Polsce również imieniny prezydenta RP – prof. I. Mościckiego. Np. 10-lecie jego prezydentury Siedlce obchodziły uroczystości już w 1936 r. Odbyły się wówczas msze św., tradycyjna defilada wojska i PW przed Pomnikiem Niepodległości oraz akademia⁴². Dowódcy poszczególnych pododdziałów przeprowadzali w tym dniu pogadanki z żołnierzami na temat zasług prezydenta dla państwa⁴³.

Bolesnym ciosem dla żołnierzy garnizonu Siedlce były także zgony dowódców, z okazji których również organizowano nabożeństwa żałobne – np. w Siedlcach czczono w ten sposób tragicznie zmarłego dowódcę 22 pp – płk Kazimierza Hozer⁴⁴.

⁴¹ „Głos Podlaski” nr 21 z 22 V 1938 r., s. 249-251. Kopiec miał 13 m długości i 22 szerokości. Na szczycie kopca postawiono duży, polny głaz z wyrytym napisem: „Józefowi Piłsudskiemu – Ziemia Siedlecka 1936 r.” oraz krzyżem „Virtuti Militari”.

⁴² *Uroczystości w Siedlcach ku czci Pana Prezydenta Rzeczypospolitej*, „Życie Podlasia” nr 23 z 7 VI 1936 r., s. 2.

⁴³ CAW, Akta 22 pp, sygn. I.320.22.1, k. 1, Rozkaz nr 24 z 31.I.1938 r.

⁴⁴ „Życie Podlasia” nr 24 z 14 VI 1936 r., s. 2. Płk K.

Powrót jednostek podlaskich garnizonów z manewrów

Poza świętami i uroczystościami narodowymi oraz pułkowymi inną ważną okazją do demonstracji więzi społeczeństwa z wojskiem był powrót jednostek garnizonów z manewrów letnich (zazwyczaj we wrześniu) oraz jesiennych (w listopadzie). Powoływano wówczas komitet, który organizował powitanie wojska, odbywała się uroczysta defilada, a dowódcy i przedstawiciele społeczeństwa wygłaszali przemówienia.

Np. 16 września 1933 r. już we wsi Seroczyn oddziały 22 pp jako pierwsi powitali: starosta S. Guliński oraz prezes Związku Ziemiańców – Wysocki. Drugim punktem powitalnym były Wodynie, gdzie przy bramie triumfalnej wojsko witał miejscowy wójt z kierownikiem szkoły, a młodzież szkolna obsypała żołnierzy kwiatami. Ostatnią tego dnia miejscowością na trasie wracającego wojska był Skórzec, gdzie przemocowano. Drugiego dnia, ok. godz. 10.00, zbliżono się do Siedlec, gdzie na moście kolejowym powitanie zorganizowali przedstawiciele miejscowych władz kolejowych. Następnie oddziały przemaszerowały ulicami Świętojańską, Sienkiewicza i Kilińskiego, gdzie

Hozer zginął podczas ćwiczeń aplikacyjnych oficerów 22 pp pod Siedlcami (poniósł go splotzony koń, płk uderzył głową w drzewo i doznał złamania podstawy czaszki, wskutek czego zmarł). 12 VI odbył jego pogrzeb na Powązkach. Wieńce żałobne złożyli: 22 pp, 9 pac, woj. lubelski, starosta siedlecki, starosta radzyński, sejmik siedlecki, radni gmin pow. siedleckiego. W kondukcje pogrzebowym szła kompania 22 pp, a nad grobem zmarłego żegnał m.in. W. Orlik-Rückemann i Inspektor Samorządu Gminnego na powiat siedlecki Aleksander Ryszawy – zob.: *Pogrzeb śp. pułkownika Kazimierza Hozer*, „Nowa Gazeta Podlaska” nr 26 z 26 VI 1932 r., s. 1.

obok ratusza zatrzymały się pod bramą triumfalną. Tutaj – w imieniu ludności miasta – wojsko powitał prezydent Siedlec – Sł. Łaguna. Następnie 22 pp prze-maszerował pod Pomnik Niepodległości, gdzie odbyła się defilada⁴⁵.

Okazale witano siedleckich żołnierzy wracających z manewrów letnich również 3 lata później. 14 września 1936 r. na całej długości ul. Piłsudskiego – po obu stronach jezdni – ustawiły się szpalery młodzieży szkolnej z bukietami kwiatów. Kilkadziesiąt metrów od magistratu ustawiono bramę triumfalną z dużym napisem „Witajcie”, a nieco dalej rozpięto wielki transparent z napisem „Niech żyje Armia Polska” oraz wiele mniejszych z napisami „Silna armia – to silna Polska”. O godz. 10.30 przy bramie triumfalnej zaczęli gromadzić się członkowie Komitetu Powitalnego ze starostą S. Gulińskim i prezydentem miasta Sł. Łaguną na czele. Punktualnie o godzinie 11.00 od strony bramy Pałacu Ogińskich nadjechał konno dowódca 9 DP – gen. W. Orlik-Rückemann, w otoczeniu dowódcy piechoty dywizyjnej płk Leopolda Endel-Ragisa i dowódców pułków. Przy bramie generał wraz z towarzyszącymi mu oficerami zsiadli z koni i podeszli do grupy powitalnej, na czele której stał prezydent miasta. Sł. Łaguna w imieniu miasta i Komitetu Obywatelskiego powitał przedstawicieli wojska. Po chwili naprzeciw trybun ustawiła się orkiestra wojskowa, przy której dźwiękach defiladę rozpoczął 22 pp. Dzieci i publiczność zasypywała maszerujące oddziały kwiatami. Po piechocie defiladę rozpoczął 9 pal, również entuzjastycznie

⁴⁵ *Uroczystość powitania wojska*, „Nowa Gazeta Podlaska” nr 39 z 27 IX 1933 r., s. 8.

witany przez społeczeństwo. O godz. 15.00 w Klubie Miejskim korpus oficerski garnizonu podjęto obiadem. Wieczorem oba kina miejskie bezpłatnie wyświetlały obrazy dla szeregowych, a o godz. 19.00 w Domu Żołnierza urządzono dla nich akademię, na której chór szkolny pod batutą prof. Szalermana wykonał szereg pieśni okolicznościowych, a w drugiej części zespół amatorski pod kierownictwem Fogla odegrał sztukę Józefa Korzeniowskiego „Karpaccy Górale”⁴⁶. W podobny sposób powitania wojska wracającego z manewrów odbywały się aż do wybuchu II wojny światowej⁴⁷.

Obchody rocznic powstań narodowych w garnizonach

Równie uroczystość obchodzono rocznice wybuchu powstań narodowych. Oficerowie organizowali dla żołnierzy spotkania z weteranami 1863 r., odczyty i pogadanki. Jeżeli pułk nosił numer, który nawiązywał do bojowych tradycji pułków I Rzeczypospolitej, Księstwa Warszawskiego lub Królestwa Kongresowego, szeroko omawiano wówczas bitwy historycznych poprzedników (tak było m.in. w 22 pp). Teatrzyk żołnierski odgrywał scenki poświęcone powstaniom, a chór pułkowy dawał koncert pieśni powstańczych. Na przedstawienia zapraszano delegacje miejscowego społeczeństwa, zwłaszcza zaś młodzież ze Związku Strzeleckiego

⁴⁶ *Powrót wojska*, „Życie Podlasia” nr 38 z 20 IX 1936 r., s. 2.

⁴⁷ Por.: APS, SPS, sygn. 12, k. 104, Mies. Spr. Syt. Nr 9/37 za m-c wrzesień 1937 r.; *Wojsko wraca!*, „Życie Podlasia” nr 29 z 25 IX 1938 r., s. 1; *Powrót wojska z manewrów*, „Ziemia Siedlecka” nr 24 z 20 XI 1937 r., s. 4.

i harcerzy. Jeżeli w rejonie garnizonu istniały groby powstańców z 1831 lub 1863 r., żołnierze (razem z młodzieżą) porządkowali je i dekorowali⁴⁸.

Szczególne znaczenie we wszystkich garnizonach na Południowym Podlasiu miały obchody rocznic powstania listopadowego i styczniowego, ponieważ na tym terenie oba zrywy narodowe odcisnęły bardzo wielkie piętno⁴⁹.

Okazale wyglądały np. obchody setnej rocznicy powstania listopadowego i odsłonięcie 13 września 1931 r. pod Iganiami związanego z nią pomnika, w których udział wzięli m.in.: gen. F. Sikorski, bp H. Przeździecki, wojewoda lubelski Bolesław Świdziński (w zastępstwie prezydenta RP), garnizon siedlecki, młodzież szkolna, organizacje społeczne oraz tłumy publiczności (ok. 15 tys. osób). Przebieg uroczystości wyglądał następująco: o godz. 10.00 wojsko i organizacje społeczne przybyły pod pomnik, pod którym dowódca 22 pp złożył raport do oddziałów wojskowych i odśpiewano hymn narodowy. Następnie bp H. Przeździecki odprawił mszę św., po której wojewoda B. Świdziński, w asyście gen. F. Sikorskiego, płk K. Hozera i starosty siedleckiego S. Gulińskiego, przy dźwiękach „Warszawianki”, dokonał odsłonięcia pomnika.

⁴⁸ J. Odziemkowski, dz. cyt., s. 64.

⁴⁹ Szerzej na ten temat: P. Borek, *Tradycje polskich powstań zbrojnych i ich wpływ na kształtowanie się świadomości narodowej mieszkańców Podlasia*, [w:] *Wojsko i kultura w dziejach Polski i Europy. Księga jubileuszowa profesora Piotra Matusaka w 65 rocznicę urodzin*, pr. zb. pod red. R. Dmowskiego, J. Gmitruka, G. Korneć i W. Włodarkiewicz, Warszawa – Siedlce 2006, s. 118-126. Nie zapominano jednak i o insurekcji kościuszkowskiej – W. Więch-Tchórzewska, *Obchody rocznic powstania kościuszkowskiego na Podlasiu południowym*, [w:] *Powstanie 1794 roku na Podlasiu*, pod red. J. Wojtasika, Siedlce 1997, s. 115.

Warty przy pomniku zaciągnęła warta honorowa 22 pp w strojach z 1831 r. Pierwszy w imieniu Komitetu Budowy Pomnika przemawiał płk J. Janiszowski, po nim płk Stefan Iwanowski, który omówił przebieg walk 10 kwietnia 1831 r. pod Iganiami, a później jeszcze poseł Felicjan Lechnicki. Po jego wystąpieniu odbyło się składanie ziemi przez przedstawicieli miejscowości, gdzie rozgrywały się poszczególne etapy walk oraz składanie wieńców. Uroczystość zakończyła defilada wojska i organizacji społecznych. Po południu odbyły się natomiast zawody sportowe na boisku garnizonowym PW w Siedlcach i zabawa w parku miejskim, a wieczorem akademie ku czci poległych pod Iganiami⁵⁰.

29 listopada 1932 r. rocznicę powstania urządzono staraniem Dywizyjnego Kursu Podchorążych Rezerwy przy 22 pp i siedleckiej Rodziny Wojskowej. W programie obchodów były m.in.: referat kpt. Rajcherta, odegranie „Legendy” Henryka Wieniawskiego, mazurów i pieśni żołnierskich w wykonaniu chóru DKPR; koncert „Jan-ka”, „Uwertura”, „Noc w Grenadzie” Rodolpha Kreutzera; „Marsz Weselny” Feliksa Mendelssohna oraz „Warszawianka” Stanisława Wyspiańskiego⁵¹. Podobnie było także w innych latach, np. 29 listopada 1935 r. – w 105. rocznicę powstania⁵².

⁵⁰ „Gazeta Powiatu Łukowskiego” nr 7 z IX 1931 r., s. 9; *Uroczystość odsłonięcia pomnika pod Iganiami w dniu 13 września 1931 r.*, „Gazeta Podlaska” nr 28 z 5 X 1931 r., s. 4; W. Więch-Tchórzewska, *Obchody rocznic powstania listopadowego na Podlasiu*, „Zeszyty Metodyczne” 1981, nr 3, s. 107-110.

⁵¹ *Z uroczystości powstania listopadowego w Siedlcach*, „Nowa Gazeta Podlaska” nr 50 z 11 XII 1932 r., s. 7.

⁵² APS, SPS, sygn. 23, k. 134-135, Mies. Spr. Syt. Nr

Jeszcze większe piętno na Południowym Podlasiu odcisnęło powstanie styczniowe, którego rocznice również obchodzono tu bardzo uroczystie. Istniał niewygasły wręcz kult dla jego bohaterów, a jednym z tego dowodów była duża ilość pomników walk powstańczych, rozrzuconych na całym Podlasiu⁵³.

Chociaż obchody upamiętniające powstanie odbywały się corocznie, to szczególnie świętowano okrągłe daty: sześćdziesięcio-, siedemdziesięcio- czy siedemdziesięciopięciolecia powstania. Podczas uroczystości odprawiano nabożeństwa żałobne, składano wieńce na grobach poległych, organizowano akademie, wieczornice, pogadanki, wystawy pamiątek powstańczych. Kolejne rocznice były okazją do przypomnienia przebiegu zrywu, ukazania głównych jego bohaterów w walce o wolność. Na uroczystościach narodowych, prezentowano powstańcze sztandary, a księża święcili krzyże dębowe stawiane poległym powstańcom.

Sześćdziesiąta rocznica powstania styczniowego w garnizonie Siedlce przebiegała następująco: 22 stycznia 1923 r. ks. biskup Cz. Sokołowski od-

prawił uroczystą mszę św. w katedrze, po której przed obecnymi uczestnikami powstania defilowały 22 pp i 9 pac. Wieczorem w sali kina „Ognisko” odbyła się akademie, którą uświetniły deklamacje, śpiewy i koncert⁵⁴. Ponownie swoje przywiązanie do tradycji i pamięć o bohaterach Podlasia siedlczanie manifestowali uczestnicząc w uroczystej mszy świętej w 60. rocznicę stracenia w Siedlcach Władysława Rawicza, odprawianej w katedrze św. Jana w Warszawie 21 listopada 1923 r.⁵⁵

Z kolei w 1927 r. siedleckie obchody rozpoczęły się mszą w kościele garnizonowym, a następnie defiladą wojsk. Magistrat podjął obiadem wszystkich żyjących weteranów powstania 1863 r. Wieczorem odbyła się uroczysta akademie⁵⁶. Podobnie obchody przebiegały w następnym roku⁵⁷.

20 stycznia 1932 r. w sali kina 22 pp odbyła się Akademia Żołnierska ku uczczeniu kolejnej rocznicy powstania 1863 r. Na program złożyły się: orkiestra 22 pp, chór „Z dymem pożarów”, pogadanka o powstaniu styczniowym, a chór I batalionu pod kierunkiem st. strzel. Dobrowolskiego odśpiewał „Marsz Strzelców”. Na koniec orkiestra pod batutą kpt. Józefa Stoczewskiego odegrała „Polonez”, „Wiązankę pieśni polskich” i „Cud nad Wisłą”⁵⁸.

1-12 za 1935 r.: Mies Spr. Syt. nr 11/35 – z ruchu polit. polskiego.

⁵³ Szerzej na ten temat piszą: M. Kuraś, *Kulturowanie tradycji powstania styczniowego i jego uczestników na Podlasiu w okresie międzywojennym (1918-1939)*, „Radzyński Rocznik Humanistyczny” 2002, t. 2, s. 87-111; T. Swat, *Mogily miejsca straceń i pamiatki powstania styczniowego na południowym Podlasiu*, [w:] *Powstanie styczniowe na Południowym Podlasiu*, pod red. Arkadiusza Kołodziejczyka, Węgrów – Warszawa 1994, s. 129-147; P. Matusak, *Tradycja powstania styczniowego w Polsce podziemnej 1939-1945*, [w:] *Rok 1863 na Podlasiu*, pod red. Henryka Mierzwińskiego, Siedlce 1998, s. 195-206; W. Więch-Tchórzewska, *Obchody rocznic powstania styczniowego na Podlasiu*, [w:] *Rok 1863...*, s. 208-209.

⁵⁴ M. Kuraś, dz. cyt., s. 102.

⁵⁵ 22 stycznia 1934 r., z inicjatywy siedleckiego starosty S. Gulińskiego, pomnik straconych powstańców 1863 r. udekorowany został Krzyżem Niepodległości – zob. „Życie Podlasia” nr 27 z 7 VII 1935 r., s. 2.

⁵⁶ „Podlasiak” nr 4-5 z 2 II 1927, s. 4.

⁵⁷ „Podlasiak” nr 4-5 z 3 II 1928, s. 6.

⁵⁸ „Nowa Gazeta Podlaska” nr 6 z 7 II 1932 r., s. 4. Podobny przebieg w wielu miejscowościach na Południowym Podlasiu, w tym w garnizonie siedleckim, miały obchody 75. rocznicy powstania styczniowego.

Reasumując należy podkreślić, że obchody świąt wojskowych i państwowych odgrywały bardzo duże znaczenie w wychowaniu patriotyczno-obywatelskim żołnierzy garnizonu Siedlce. Przypominały i utrwały w ich pamięci wiele doniosłych faktów z historii Polski oraz macierzystego oddziału, uczyły szacunku dla symboli wojskowych, dawały okazję do szerszych kontaktów ze społeczeństwem. Szczególnego znaczenia wszelkie uroczystości z udziałem wojska nabierały w przededniu wybuchu II wojny światowej. Zaniepokojone sytuacją międzynarodową społeczeństwo Podlasia jeszcze bardziej starało się okazywać swoje przywiązanie i szacunek dla lokalnych oddziałów. W wojsku II RP widziano wówczas siłę, która miała być w stanie odeprzeć agresję ze strony III Rzeszy.

Summary

The commemoration of regimental and public red-letter days and festivities in the Siedlce garrison 1918-1939

During the interwar period, in Siedlce, there functioned the Polish Army Garrison, which was the biggest in the Southern part of the Podlasie Region, as it numbered approximately 2000 soldiers. The presence of the soldiers of the 9th Infantry Division in the city contributed to the creation of close and strong relations between the army and the local community, developed in various areas. One of these, which significantly influenced the development of national awareness in the local community, was the festive celebration of public, national, and regimental holidays, where there were organised festive marches with an orchestra, parades, tournaments, academies, and dancing parties. The garrison commanders invited delegations of Siedlce residents to all celebrations held in the division. In the Second Polish Republic the most significant national holidays were the anniversaries: the adoption of the Constitution of the 3rd of May in 1791 and Poland's resumption of independent statehood on 11th November 1918. Other important public holidays were Joseph's name-day, celebrated on 19th March, and Polish Armed Forces Day, celebrated annually on 15th August. Other important anniversaries have also been celebrated, such as the creation of regiments, or the anniversaries of national uprisings. The celebration of military and national holidays played a major role in the patriotic and civic education of the soldiers of the Siedlce garrison, as well as

civilian residents. The celebrations in 1939 had special significance, due to the increasing danger of being attacked by Nazi Germany.